

Márai Sándor

Ulysses Vasárnapi Krónikája

SUNDAY TALK No. 3 21. Oct. 1951

Kedves hallgatóink, Ulysses Vasárnapi Krónikája következik.

A keleti hírverés számadatait nehéz ellenőrizni. Ha a rendszeresen világgá kiáltott szovjet békemozgalom számjegyeit összeadjuk, meglepő eredmények birtokosai leszünk. Nem múlik el hónap, hogy a békeívek aláíróinak számaránya ne emelkedjék. Úgy tetszik, a világ lakosságának eddig iskolázatlan tömegei pótolták iskolai mulasztásaikat. Kínában és a Távol-Keleten több száz millióan írták alá a „harcos békeakaratról” tanúskodó tekercecseket. De más kontinensekről is érkeznek hírek arról, hogy az emberiség nagy tömegei sietnek részt venni a békemozgalomban. Legalábbis így hirdeti a Kominform. Csillagászati számológépek emelkednek e híradások nyomán az olvasó előtt. Hálás, de olcsó vállalkozás lenne tréfálkozni e számadatok felett. Kevésbé valószínű, hogy a sajnálatosan elmaradt kínai földműves, az egyiptomi fellah, az indiai pária, hirtelenében írni tanul, mert kézjegyével akarta hitelesíteni Moszkva békeíveit. De nagy hiba lenne lebecsülni a Szovjet békepropagandájának hatását. Az emberiség egésze békét akar, s minden békeígéret emberek százmillióinak lelkében kelt hálás visszhangot. A szovjet tudós szakemberei mérnöki szakszerűséggel állították világpolitikai terveik középpontjába az emberiség békevágyát. A módszer, mellyel cselekszenek, messze tekintő, és meghökkentően egyszerű. A latin mondást, amely szerint, aki békét akar, készüljön a háborúra – tehát fegyverkezzen –, kurta kézmozdulattal megfordították: *Si vis bellum, para pacem!* Amíg a háborúra készülsz, prédikálj békét! Ez a keleti békemozgalom igaz értelme. És ez a hírverés mégis hat. Az ifjúság, amely elhiszi, hogy a Nyugat fegyvergyárosai szövetkeztek elpusztítására, a második világháború irtózatát továbbszenvető tömegek szomjas lélekkel figyelnek minden szóra, amely a békét ígéri. A kínai földműves tehát sebtiben aláírta a kommunista békeívet, amelyen meg sem száradt még a tinta, amikor ugyanaz a szerencsétlen kínai már a koreai harctéren áldozta életét, millió sorstársával együtt, és nem volt módja reá, hogy a hiú remény és a tragikus beteljesülés igazi okáról tudomást szerezzen. Az emberek akarják a békét. Reménykedőbben, mint valaha is. És ha Moszkva ígéri a békét, felpillantanak a keleti prófétára. Nagy tévedés lenne lebecsülni a gorombán leegyszerűsített

A 25 éve elhunyt Márai Sándorra emlékezünk. (A Szerk.)

kommunista békemozgalom jelentőségét. De ugyanilyen tévedés lenne csak jelszavakkal harcolni jelszavak ellen. A Nyugat nem indíthat mesterségesen szervezett béke-tömegmozgalmakat. Nem tehet mást, mint hogy bizonyít. És ez a bizonyítás nem lehet másféle, mint következetes. Ne féljünk attól, hogy ez a következetesség egyhangú. A békemozgalom is egyhangú altatási kísérlet: a Szovjet így akarja narkotizálni tömegeit, hogy ne figyeljenek az igazságra. De titkok ma nincsenek. A nyugati és keleti tömb erejéről pontos értesülések adnak hírt mindenkinek. Igazság, hogy 1951 őszén, amikor a Szovjet világszerte békét hirdet, a keleti tömb mintegy 270 felszerelt hadosztállal rendelkezik, míg a nyugati fegyverkezési terv 1954 végére 32 európai hadosztályt remél felállítani, s ezt a katonai erőt az Egyesült Államok segítségével 40 hadosztályra akarja kerekíteni. Katonai szakértők azt mondják, legalább 50 nyugati hadosztály szükséges ahhoz, hogy egy szovjet támadást Európában megakadályozzanak. Ha valaki előveszi a plajbászt, amellyel éppen az imént aláírta a békeívet, és számolni kezd, elcsodálkozik, miért kezd világméretű békemozgalmat egy hatalom, mely csak Európában száz hadosztályt tart fegyverben, s e nagy haderőhöz hozzáfejlesztette még a fogoly országok katonai erejét is, ami újabb hatvan-hetven hadosztályt jelent. Ugyanakkor ez év elején a nyugati hatalmak Európában mindössze tizenkét hadosztállal rendelkeztek, és ez év végére összesen húsz hadosztályt állítanak fel. Igazság az is, hogy a Szovjet a fogoly országok ipari erőforrásait és gazdasági készleteit könyörtelenül kihasználja, és így jelentősen fokozta fegyverkezési képességét. Ilyen a katonai helyzet 1951 őszén Európában. Miért kell hát akkor békéről kiáltozni? Lehetséges-e, hogy ez a hatalmas katonai és gazdasági készültség sem biztosítja a Szovjet számára a győzelmet, ha kirobban a harmadik világháború? Szükséges-e, hogy az állig felfegyverkezett Szovjet békéről kiáltson, mikor a nyugati hatalmak a második világháború után leszerelték hadseregeiket, és csak most, hat évvel később, a Szovjet által kiprovokált világhelyzet következtében szánták el magukat a fegyverkezésre? Amikor a Szovjet 1948-ban erőszakosan birtokba vette a kelet-európai fogolyállamokat, amikor elrendelte Nagy-Berlin zárlatát, és kényszerítette a Nyugatot a berlini légihíd megvalósítására, amikor Görögországban esztendő előtt, Koreában nagyon átlátszóan álcázott csatlósainak áldozatai árán, megindította a helyi háborúkat, akkor, de nem előbb, a Nyugat elszánta magát arra, hogy az atlanti paktum és az Egyesült Nemzetek szellemében megszervezi önvédelmét. Bizonyos, hogy a Nyugat ipari képessége és a háborúhoz szükséges nyersanyagok nyugati készlete felülmúlja a keleti tömb képességeit. Bizonyos az is, hogy az atlanti paktum és a korszerű nyugati fegyverkezés ténye elgondolkoltatta a Szovjet vezetőit. A bolsevisták nem morzsolnak rózsafüzért, de a „ne-vigyél-minket a-kísértésbe” bölcs könyörgését ők is mormogni kezdték. Ezek a tények nem alkalmasak arra, hogy nagyhangú békejelszavakat gyártsanak belőlük a Szovjet hírverő irodáiban. De a Nyugat nem *fáradhat el ismételni a tényeket*. Mert bizonyos az is, hogy a Nyugat, amikor önvédelemre rendelkezik be, békét akar. Békemozgalmak és békeívek nélkül akarja a békét. És a Szovjet reakényszerítette a Nyugatot, hogy most már fegyverrel védje a békét. Ezért nem felesleges, ha a nem lankadó keleti hírveréssel szemben állandóan megismételjük, magánbeszélgetésben és a

nyilvánosság előtt, a hidegháború hideg tényeit. A Nyugat békét akar, és félreértetlenül megmondotta, hogyan képzeli el a Föld népeinek békés együttélését. Követeli a demokratikus szabadságjogok megvalósítását, az erőszak elvének megtagadását, a népek szabad politikai önrendelkezését, a politikai és gazdasági határok megnyitását, a szabad hírszolgáltatás jogát és a korszerű fegyverkezés nemzetközi ellenőrzését. Ez a béke ára. A kommunisták tudják ezt, de tudja a Nyugat szabad embere is. Ezért nem írják alá a tömegek Nyugaton a kommunisták békeíveit. Ez a keleti békemozgalom az emberiség egyik legnemesebb vágyát iparkodik kihasználni. Ezért nem szabad elfáradni, és tényekkel, számokkal kell bizonyítani, milyen erőket álcáz a kommunista békepropaganda. De ne áltassuk magunkat! Az új, minden eddiginél félelmetesebb harmadik világháború esélyét nem csak hadosztályok, nyersanyagok, szállítási eszközök és újfajta pusztító fegyverek döntik el. A morális felelősség kérdése legalább olyan fontos ma, mint a hadikészültség kérdése. Minthogy a harmadik világháború csakugyan az ismert világkép felrobbantását jelentheti, nincs nyugati hatalom, mely annak megindításáért a demokratikus tömegek előtt a felelősséget viselheti. A nagy tömegek Nyugaton csakugyan békét akarnak, s a nagy tömegek akarata Nyugaton egyértelmű a kormányzó erejű közvéleménnyel. Nincs nyugati hatalom, amely álcázhatna ma egy támadó háborút. A Kelet egyik legveszélyesebb fegyvere, hogy az erőszak cenzúrájának árán módja van elfojtani a közvéleményt. Ehhez a fegyverhez a Nyugat nem nyúl. És éppen azért, mert a Nyugat morális felelősségével szemben a Kelet gátlástalan cselekvés eszközeivel élhet, hamis békemozgalmak helyett élnünk kell minden alkalommal, amikor kimondhatjuk a bizonyított tényeket.

Kedves hallgatóink, Ulysses Vasárnapi Krónikája hangzott el. Itt a Szabad Európa Rádiója, a Szabad Magyarország hangja.

SUNDAY TALK No. 4 28. Oct. 1951

Kedves Hallgatóink, Ulysses Vasárnapi Krónikája következik.

A magyarországi deportáltak levelei szórványosan érkeznek. Némelyiket a posta hozza, de akad közöttük olyan is, amely kerülő úton jutott külföldre. Érdekes módon, a kétféle úton küldött levelek hangjában nincs különbség. Fájdalmasabb olvasmányt az írói képzelet sem találhat ki, mint ezek a szűkszávú magyar levelek, amelyek tárgyilagosaak, rövid sorokban adnak hírt az otthonukból kitelepített, minden földi javuktól megfosztott, szűkös és nyomorúságos életkörülmények között tengődő magyar sorstársaink életéről. A levélírók nem panaszkodnak. Egyféle különös szemérem, nemes önuralom jellemzi e levelek hangját. Leírják a földes padlójú kunyhót, amelynek egyetlen szobácskájában negyedmagukkal szoronganak. A főmérnök elmondja, hogy nyáron még volt tennivalója, mert gombát szedett a közeli erdőben. Az ötvenholdas birtokából kitelepített gazda tollbamondja unokájának, hogy sikerült favágó munkát találni a faluban, és így nyugodtan néz az ősz elébe. Az államtitkár öngúny nélkül, szerény büszkeséggel jelenti, hogy megtanult gyógyfüvet gyűjteni. Legritkábban esik meg, hogy a levélírók kéréssel vagy panasszal fordulnának a külföldi

magyarhoz. Mintha röstellenék azt, ami történt. Nem a maguk sorsát röstelik, hanem kínzóik embertelenségét. Mintha szégyenkeznének, hogy akadt ember, aki ezt kitervelte és végrehajtotta. De minden önuralom és emberi szemérem hiába, legtöbb levélből kicseng a félelem: nyáron még csak megvultunk, írják, de már itt az ősz, az éjszakák deresek..., mi lesz a betegekkel és az öregekkel ősszel és télen? Csakugyan, mi lesz velük? A magyar nyár meleg palástja valamennyire betakarta a deportáltak helyzetének reménytelenségét. A kommunisták a világfelháborodásra adott első, zavart válaszukban „mindössze” néhány ezer magyar állampolgár kitelepítését ismerték be. A valóságban, megbízható híradások szerint, eddig mintegy 60 000 embert űztek ki otthonukból, kergettek embertelen életfeltételek között a teljes ellátatlanság nyomorába. E nagy tömeg egyharmada öreg és beteg, munkaképtelen ember, férfiak és nők, vegyest. A környékbeli, falusi lakosság emberi szolidaritásáról és segítő akaratáról mindenfelől a legjobb hírek érkeznek. De hatvanezer, vagy még több, nagy hányadában munkára tehetetlen embert az amúgy is megsarcolt, agyonnyomorgatott, dézsmákkal fosztogatott falusi lakosság nem tud hosszú hónapokon, talán éveken át élelemmel, tüzelővel ellátni. Gyógyszere ma a magyar falunak nincs, még sokkal kevésbé van a deportáltaknak. És az éjszakák már hűvösesek. Néhány hét, és a magyar falvak zsúpos háztetőire leesik az első hó. A világ nem feledkezett meg a magyar deportáltakról. A merénylet, az emberi szabadság és az emberélet ellen elkövetett kommunista gáztett legalább úgy felrázta a világ lelkiismeretét, mint néhány év előtt a nácik tömeggyilkossága, mikor az uralmuk alá jutott területek zsidó lakosságát és vélt vagy igazi politikai ellenfeleiket küldték a deportáló telepek sintérekamráiba. A külföldi magyarság minden módon iparkodik segíteni a deportáltakon, és ma sem szűnik meg elevenen tartani a világ-lelkiismeret számára ezt a tragikus merényletet. Magányosok és a külföldi magyar szervezetek fellépésének feltehetően volt is eredménye.

A deportáltak közül nagyon kevesen jutottak csak vissza otthonaikba, de a tömegkitelepítések, legalábbis egyelőre, megszűntek. Vidéki városokból most is elvisznek még magányosokat és családokat, de a világ undora és tiltakozása, a magyar közvélemény egyhangú felháborodása, s nem utolsósorban a tökéletes közigazgatási tehetetlenség és csőd, amely ezt a merényletet követte, arra kényszerítette a magyarországi kommunista kormányzatot, hogy a nagyobb tömegek deportálását szüneteltesse. Ezt a lélegzetvételnyi szünetet a világ közvéleménye a legnagyobb gyanakvással figyeli. Azok a jéghidegen kitervelt, igazán ördögi módszerek, amelyek az orosz értelmiség és parasztság millióit, a balti államok magas erkölcsi és értelmi színvonalú emberi elitjét kergették a pusztulásba, most módszertani változtatás nélkül valósulnak meg a fogoly országokban. A fennen hirdetett kommunista humanizmus valóban nem küldi gázkamrába áldozatait. Beéri azzal, hogy néhány éven át a kényszermunkatelepeken irgalmatlanul kisajtolja a munkaképesekből az utolsó munkaenergiát, s aztán a tömegsírba hajítja csontjaikat. Az öregek és betegek sorsa még annyira sem érdekli, hogy valamilyen lassú éhhalálhoz elégséges kalóriamennyiséget juttasson nekik.

A világ mindezt tudja. A hatvanezer magyar deportált sorsa nem merült feledésbe. De most, amikor felszállanak a magyar mezőkön és tarlókon az első

őszi ködök, ki kell mondani, hogy néhány hónapja a deportáltak sorsa a világ közvéleményének öntudatában nem olyan égetően eleven, mint volt tavasz végén, mikor az első hírek érkeztek a tömegmerényletről, és nem feledés ez, csak a tennivalók menetrendjének időszünete. De az idő sürget. Soha ilyen meggyőződéssel és türelmetlenséggel nem mondtuk ki ezt a szót. Néhány hét, és a magyar deportáltak ezrei, teljesen tehetetlen, öreg és beteg emberek a fűtőanyag, az élelem és a gyógyszer legelemibb segítségével nélkül kállódnak a sötét és fagyos magyar télben. A világ lelkiismeretének nagy nemzetközi fórumai nem feledkeztek meg a magyar deportáltakról, Hollandia fenntartotta nemes ajánlatát, és hajlandó menedéket adni több ezer kitelepítettnek, ha a kommunista kormány szabadon engedi őket, a nyugati diplomácia kész minden gyakorlati segítségre. Mindez jogot ad a reménységre, hogy végül segítenek a deportált magyarokon. De hadd mondjuk ki még egyszer: az idő sürget. S ezt a figyelmeztetést most nem is a világnak mondjuk, hanem magyarul, saját magunknak. Tudunk-e segíteni nekik, a magunk erejéből? Minden segítség, amely nem gyakorlati, többet árt, mint használ. Tömegmozgalmakat, segítségakciókat hirdetni, ha nem vagyunk bizonyosak benne, hogy küldeményeink el is jutnak a címzettekhez, fokozhatja a kommunista porkolóbak bizalmatlanságát és súlyosbíthatja a deportáltak helyzetét. Természetesen meg kellene kísérelni megfelelő nemzetközi segítőszervek révén egy téli segélyakciót is. De addig is, amíg a nemzetközi szolidaritás valamilyen alakban megnyilatkozhat, meg kell szerveznünk a magyar deportáltak téli segélyezését egyénileg.

Ezért elsősorban mindent el kell követni, hogy az első nagy kétségbeesést és felháborodást ne váltsa fel a vélt tehetetlenséggel párhuzamosan jelentkező rezignáció. Mindenki emlékezzen vissza a félelemre és fogadkozásra, mellyel ez év májusában az első hírek nyomán a deportáltak téli sorsára gondolt. A tél itt van. A különös háborúban, amely két világrénd, két erkölcsi rend között kialakult, van egy magyar frontszakasz is, és ennek a frontnak egyik legveszélyesebb pontja a magyar internáltak és deportáltak téli helyzete. Mindenki vessen számot egyénileg minden segítői lehetőséggel, otthon és külföldön. És mindenki cselekedjék azzal a körültekintéssel, hideg elszántsággal, ahogy a katona cselekszik, amikor sebesült bajtársán kell segíteni az ütközetben. A tücsökszavú magyar ősz valamikor az év ünnepe volt. Ma félelmetes mindannyiunk számára az őszi éjszaka csendje. Ez a félelem és aggodalom, melyet a deportáltak miatt érzünk, nem lobbanhat el a felháborodás tüntetéseivel, nem avasodhat meg a lelkekben a múltó idő, a mindennapok gondjai, a tájtékosan tolongó világesemények zúrzavara közepette. Az ő sorsuk a világ-lelkiismeret ügye, de elsőrendűen a mi ügyünk, magyaroké. Az orosz, a balti példa legyen mindennapos gondunk és figyelmeztetőnk. Keveset beszéljünk, otthon és külföldön. És állandóan cselekedjünk. Mert nem igaz, hogy teljesen lehetetlen segíteni. Van egyféle bátorság, amely szívósabb és hatékonyabb, mint a fegyveres bátorság. Magyar köznyelven szeretet a neve. Erre gondoljon mindenki, aki ért magyarul, a reggelen, amikor először lát e télen havat a küszöbe előtt.

Kedves hallgatónk, Ulysses Vasárnapi Krónikája hangzott el. Itt a Szabad Európa Rádiója, a Szabad Magyarország hangja.

Vágy a teljes életmű után...

...ezzel az alcímmel jelent meg 2008 áprilisában a Forrásban egy tanulmány, amely Márai ismeretlen vagy csak címről, esetleg egy-egy közlésből ismert műveit szedte csokorba. Az elmúlt hat év alatt jelentősen javult a helyzet, hiszen a Teljes Napló kiadása idén már az 1970-es évek egy részét is bemutatja, tavaly novemberben megjelent az Egy polgár vallomásai eredeti szövegű kiadása, hét kötetben, mintegy nyolcszáz, korábban csak a sajtóban napvilágot látott tárcsa, cikk vált hozzáférhetővé, és jelenlegi ismereteink szerint versgyűjteménye is teljessé vált.

Az alábbi két írás a még kiadatlan művek sorát „csorbitja”: az író 1951–1967 közötti Szabad Európa rádiós tevékenysége máig elsősorban tanulmányokból, visszaemlékezésekből ismert, az író felolvasásainak szövegét nem ismerjük, ezek – talán tucatnyi kivételtől eltekintve – kiadatlanok. Jelen, 1951-ből származó két, tárcajellegű szövege némi betekintést nyújt Márai „emigrációs publicisztikájába.” Első írása erőteljesebben politikai jellegű; gondolatmenetét némi iróniával fűszerezi, és érzékelteti a naponta újabb hívőket számláló béketábor Patyomkin-falvának képtelenségét (Nem múlik el hónap, hogy a békeívek aláíróinak számaránya ne emelkedjék), miközben a hidegháború mellett a koreai háború is elkezdődött. Persze, az is kétséges, mennyire volt hiteles, amit Márai írása végén állít: A Kelet egyik legveszélyesebb fegyvere, hogy az erőszak cenzúrájának árán módja van elfojtani a közvéleményt. Ehhez a fegyverhez a Nyugat nem nyúl.

Október 28-i írása sem politikamentes, hiszen az év során elkezdett hazai kitelepítésekről szól, de nem a politikai elemző, hanem a szolidaritásra hívó, felelősségre buzdító értelmiségi hangján. Sokaknak talán szokatlan és ismeretlen az ilyen sorokat lejegyző Márai: Mert nem igaz, hogy teljesen lehetetlen segíteni. Van egyféle bátorság, amely szívósabb és hatékonyabb, mint a fegyveres bátorság. Magyar köznyelven szeretet a neve.

Reméljük, valóra válik idén a Helikon Kiadó terve, mely szerint Fedőneve: Ulysses címmel megjelentetné az író Szabad Európa Rádióban elhangzott felolvasásait. Mivel tizenhat év „hangzó publicisztikájáról” van szó, végig kell gondolni a kiadás mikéntjét, de bízunk benne, hogy hamarosan kézben tarthatjuk a Márai-oeuvre eddig ismeretlen írásainak kötetét is.

Mészáros Tibor